

COMMISSIONER FOR HUMAN RIGHTS
COMMISSAIRE AUX DROITS DE L'HOMME

Strazburg, 12 Aralık 2017

ULUSAL İNSAN HAKLARI EYLEM PLANLARININ UYGULANMASI VE ETKİSİ KONULU ÇALIŞTAY

Avrupa Konseyi, Strazburg, 2 Haziran 2017

SONUÇLAR

Giriş

Avrupa Konseyinin birçok üye devletinde Ulusal İnsan Hakları Eylem Planlarının (UİHEP) uygulanması konusunda öğrenilen dersler hakkında bilgi alışverişini kolaylaştırmak amacıyla Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri Nils Muižnieks tarafından 2 Haziran 2017 tarihinde Strazburg'da bir çalıştay düzenlenmiştir.¹

UİHEP hazırlama ve uygulama fikri devlet temsilcilerinin devletlerin uluslararası insan hakları yükümlülüklerini yerine getirmelerine yardımcı olmak amacıyla bir dizi tedbir önerisinde bulunduğu 1993 Viyana BM Dünya İnsan Hakları Konferansında doğmuştur. O tarihte ulusal düzeyde insan haklarında olumlu bir değişim yaratma konusunda devletlerin aktif temsilciler olması gerektiği ve stratejik planların kabul edilmesi dahil olmak üzere sistematik ve stratejik bir yaklaşımın bu konuda yardımcı olabileceği görüşü kabul edilmiştir. Ulusal insan hakları ihtiyaçlarının ve bu ihtiyaçların ele alınması için gereken eylemlerin belirlenmesini içeren UİHEP'lerin geliştirilmesi devletler tarafından insan hakları yükümlülüklerinin uygulanmasını ve bu uygulamanın etkin şekilde izlenmesinin pratik ve tutarlı bir yolu olarak görülmüştür.

1993 yılında düzenlenen BM Dünya İnsan Hakları Konferansından bu yana Avrupa Konseyinin yaklaşık 20 üye devleti (ve dünya çapında da bu rakamın iki katından fazla sayıda devlet) UİHEP geliştirmiştir. Bu çalışma kaleme alınırken İnsan Hakları Komiserliğine verilen bilgilere göre, son 20 yıllık dönemde Avrupa Konseyinin bir ya da daha fazla sayıda kapsamlı UİHEP kabul eden üye devletleri şunlardır: Ermenistan, Azerbaycan, Hırvatistan, Finlandiya, Gürcistan, Yunanistan, Litvanya, Letonya, Moldova Cumhuriyeti, Norveç, İskoçya, Slovak Cumhuriyeti, İspanya, İsveç, Hollanda, Türkiye ve Ukrayna (bkz. Aşağıdaki tablo). Avrupa'da Kosova'nın* da UİHEP'i bulunmaktadır. Avrupa Konseyinin pek çok üye devletinin kapsamlı bir UİHEP'i yoktur ancak belirli insan hakları konularını (örneğin toplumsal cinsiyet eşitliği, Romanların, çocukların, LGBTİ bireylerin insan hakları ile iş yaşamı ve insan hakları) kapsayan sektörel eylem planları bulunmaktadır.

Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiserliği insan hakları ve UİHEP'lerin uygulanması konularında uzun süredir sistematik çalışmalar yürüten bir kurumdur, zira bu tür planlar çeşitli ülkelere özel bağlamlarda olumlu etkiler yaratabilmektedir. 2009 yılında, eski Komiser ulusal düzeyde insan haklarının uygulanmasına yönelik sistematik çalışmalar hakkında bir [Tavsiye](#) yayımlamıştır. Görev döneminde Komiser Muižnieks raporlarında [Finlandiya](#), [Moldova Cumhuriyeti](#), [Ermenistan](#), [Hollanda](#) ve [Slovak Cumhuriyetinde](#) UİHEP'in uygulanması konusunda yorumlarda bulunmuştur. Aralarında [İzlanda](#)'nın da bulunduğu bazı ülkelerde UİHEP'in yürürlüğe konulmasını teşvik etmiştir. Ayrıca, Ukrayna'da UİHEP'in geliştirilmesi konusunda teknik danışmanlık sağlamış ve UİHEP'lerle ilgili bazı etkinliklerde konuşmalar yapmıştır. Mart 2014'de UİHEP'lerin geliştirilmesi ve kabul edilmesi ile ilgili düzenlenen ilk çalıştaydan sonra Komiser web sitesinde sistematik insan hakları çalışmaları ve UİHEP'lere yönelik özel bir [sayfa](#) açmıştır.

Bu dönem Avrupa ülkelerinde UİHEP'lerin geliştirilmesi ve uygulanması açısından ilginç bir dönemdir. Bazı UİHEP'ler sona ererken bazıları yenilenmiş veya halen yenilenmektedir. Bazı ülkeler bir ya da iki UİHEP uygulama döngülerinden geçerken bazıları UİHEP'lerini ayrıntılı olarak değerlendirmiştir (bkz. Aşağıdaki tablo). Bu nedenle Komiser bugüne dek

¹ UİHEP'lerin geliştirilmesi ve kabul edilmesi konusunda Mart 2014'de Komiser tarafından düzenlenen ilk etkinlik sonrasında bu çalıştay düzenlemiştir. İlk çalıştayın sonuçlarına Komiserliğin internet sitesinden ulaşılabilir: <https://rm.coe.int/16806daabd>.

ÜİHEP'lerin yarattığı etkiyi ve uygulamada karşılaşılan zorlukları incelemeyi düşünmüştür.

İnsan haklarının tüm Avrupa'da zorluklar yaşadığı bir dönemde ÜİHEP'ler hükümetler ve paydaşların taahhütlerini yeniden tasdik etmeleri için etkin bir araç görevi görebilir. İlk bakışta ÜİHEP'ler daha ziyade resmi bir uygulama olarak görülebilir. Ancak, aşağıda da gösterildiği gibi, iyi tasarlanıp uygulandığında insan haklarının hayata geçirilmesinde bir fark yaratma potansiyeline sahiptirler. Dolayısıyla ÜİHEP'lerin içeriklerinin doğru olması ve yaratacağı etkinin azami düzeye çıkarılması yönünde çalışma yapmak hayati öneme sahiptir.

2 Haziran tarihli çalıştayda ÜİHEP uygulamasında – kaydedilen başarılar, yaşanan zorluklar ve tuzaklar dahil olmak üzere – elde ettikleri deneyimleri samimi ve dürüst bir şekilde tartışabilmeleri için uygulayıcılara ve ilgili paydaşlara bir platform sunulması hedeflenmiştir. Çalıştay kapsamında bu farklı deneyimlerde alınan ve ÜİHEP'lerle ilgili gelecekteki çalışmalara rehberlik sağlayabilecek derslerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca, ÜİHEP'lerin uygulamaya konulmasını teşvik etmeye yönelik yeni olanakların belirlenmesi ve bu bağlamda ne tür desteğin en çok katkıda bulunabileceğinin tartışılması da hedeflenmiştir.

Çalıştay *Chatham House* (İngiliz düşünce kuruluşu) kuralları kapsamında düzenlenmiş olup bu çalıştaya aralarında Avrupa Konseyinin 14 üye devletinden kamu idaresi, ulusal insan hakları kurumları ve sivil toplumun yanı sıra Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı (FRA) ve BM Kalkınma Programı (UNDP) temsilcilerinin de yer aldığı 24 davetli katılımcı iştirak etmiştir. Tartışmalar hakkında bilgilendirme yapmak amacıyla Komiser çalıştay öncesinde kamuya açık olmayan bir anket çalışmasını paylaşmıştır (Bkz. Ek 1). Tartışılan noktaları göstermek amacıyla bu sonuç belgesinde anket çalışmasına verilen yanıtlardan derlenen isimsiz unsurlara atıfta bulunulmuştur. Burada yer alan sonuçlar çalıştayın bireysel katılımcıları kapsamamaktadır.

Tablo: Avrupa'daki Ulusal İnsan Hakları Eylem Planları ve mevcut değerlendirmeler

Ülke	Sona erme tarihi	(Kısmi) değerlendirme/ uygulama raporu	Mevcut	Hazırlanan / ele alınan gelecek Ulusal Eylem Planı
Ermenistan	2014–2016		2017-2019	
Avusturya				✓
Azerbaycan	2006, 2012–2015			
Bosna Hersek				✓
Hırvatistan	2008–2011 , 2013–2016	2015		✓
Finlandiya	2012–2013	2014	2017–2019	
Gürcistan	2014–2016	2017	2016–2017 2014–2020	✓
Yunanistan	2014–2016			✓

İzlanda				✓
Letonya	1995			
Litvanya	2002			
Moldova Cumhuriyeti	2004–2008 , 2011–2014	2015	2018–2022	
Hollanda			2013–	✓
Norveç	2000–2005			
Portekiz				✓
Rus Federasyonu				✓
Slovakya		2016	2014–2020	
İspanya	2008–2012	2012		✓
İsveç	2002–2004 , 2006–2009	2004 2011	2016–	✓
Türkiye		2015 2016 2017 ²	2014–2019	
Ukrayna			2015–2020	
Kosova*	2009–2011			✓
İskoçya		2014 2015 2016	2013–2017	✓

* Ülke, kurum ya da nüfus olarak Kosova'ya bu metinde yapılan tüm atıflar BM Güvenlik Konseyi'nin 1244 sayılı Kararı ile uyumlu olup Kosova'nın statüsüne halel getirmez.

Ulusal İnsan Hakları Planlarının uygulanmasındaki zorluklar

İlk olarak, UİHEP'i uygulamanın hiçbir şekilde kolay bir girişim olmadığını vurgulamak gerekir. Çalıştay sırasında da netleştiği gibi, UİHEP'i olan tüm ülkeler uygulamada bazı zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Önemli bir ilk adım olsa da UİHEP'in kabul edilmesi planın uygulamada etkin ve zamanında uygulanacağını garanti etmemektedir.

Çalıştay süresince üç genel sorun kategorisi dile getirilmiştir. Bazı zorluklar doğrudan planların içeriklerinden kaynaklanmıştır. UİHEP'in uygulamasında karşılaşılan diğer engeller ise planların niteliğinden ziyade operasyonel veya siyasi niteliktedir.

Planların kavramsal niteliği ile ilgili olarak bazı katılımcılar insan haklarının ulusal düzeydeki durumunun geliştirilmesine yönelik stratejik bir vizyonun dile getirilmesi ile somut ve ölçülebilir eylemlerin belirlenmesi arasında doğru bir dengenin sağlanmasının zor olabileceğini belirtmişlerdir. Örneğin bazı katılımcılar kendi UİHEP'lerinin insan hakları manifestosu gibi olduğunu ancak maalesef yetkililerin üstleneceği somut eylemleri içermediğini belirtmişlerdir. Buna karşılık, diğer UİHEP'ler ulaşılabilecek hedeflere dair net bir vizyonu ve nasıl ulaşılabileceğine dair bir stratejisi bulunmayan farklı eylem ve projeler kataloğu olduğu için eleştirilmiştir. Katılımcılar ülkedeki en ivedi insan hakları ihtiyaçlarını belirleme şekli olarak ayrıntılı bir mevcut durum tespit çalışması yapılmasının önemini vurgulamışlardır.³³ Hassas konular bazen UİHEP'lere dahil edilmemiş (örneğin bir ülkede mülkiyet hakları veya başka bir ülkede göç

² Raporlar kamuoyunun erişimine açık değildir.

³ Mevcut durum çalışmaları ile ilgili ayrıntılı bilgi için, bkz. "İnsan hakları için ulusal eylem planları geliştirme ve uygulama çalıştay – Sonuçlar", Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri, sf.3, Strazburg, 27-28 Mart 2014, <https://rm.coe.int/16806daabd>

sorunları dahil edilmemiştir) ve bu da kamuoyunun planlara olan güvenini tehlikeye atmıştır.

Operasyonel düzeyde, ÜİHEP'in uygulamasından sorumlu farklı bakanlıklar ve kurumlar arasında etkin bir koordinasyonun olmamasının planın zamanında uygulanmasını aksatabildiği belirtilmiştir. Bazı durumlarda, plan uygulamasına öncülük edecek bir irtibat noktası belirlenmemiştir. Kurumlar arası görev dağılımı ve planlanan faaliyetlerin zamanlaması her zaman net bir şekilde yapılmamıştır. Bazı ülkelerde, insan kapasitesi ve mali kapasite eksikliği koordinasyonu engellemiştir. Planların uygulanmasından sorumlu olan personelin bu görevin etkin şekilde yerine getirilmesi için gereken eğitime sahip olmadığı durumlar olmuştur.

İnsan haklarının korunması için yetkililere düşen siyasi irade eksikliği ÜİHEP'lerin etkin şekilde uygulanmasının önündeki başlıca engel olmaya devam etmiştir. Örneğin, bir ülke kalkınma ortaklarının baskısı sonucu ya da herhangi bir gerçek sahiplenme veya benimseme olmaksızın sadece uluslararası insan hakları izleme bünyelerinin önerilerini yerine getirmek amacıyla bir ÜİHEP'i kabul ettiğinde planı uygulama konusundaki isteksizlik özellikle söz konusu olabilmektedir. ÜİHEP'te öngörülen faaliyetler için gerekli kaynakların elverişli hale getirilmemesi veya iddialı olmayan bir ÜİHEP'in kabul edilmesi siyasi adanmışlık eksikliğinin göstergesi olabilir.

Ayrıca, kontrol edilemeyen dış etkenlerin de bazen ÜİHEP uygulamasını engelleyebileceği unutulmamalıdır. Örneğin, ekonomik zorluklar pek çok ülkenin planlanan faaliyetlerin hayata geçirilmesi için gerekli kaynakların eksik olması nedeniyle kendi ÜİHEP'lerinin uygulanmasını ertelemesine veya bu konuyu arka plana atmasına neden olmaktadır. Silahlı çatışma çıkması ya da olağanüstü halin ilan edilmesi de ÜİHEP'in arka plana atılmasına neden olabilir. Benzer şekilde, siyasi bir kriz veya hükümet değişikliği ile sonuçlanan seçimler ÜİHEP'in mevcut öncelikler gündeminden çıkarılmasıyla sonuçlanabilir.

Çalıştayda da görüldüğü gibi, kabul edildikten sonra tüm ÜİHEP'ler etkin şekilde uygulanmamıştır. Yukarıda açıklandığı üzere bu duruma açıklık getirebilecek bazı etkenler bulunmaktadır. Komiserin düzenlediği 2 Haziran 2017 tarihli çalıştayda ülkelerin bu tür zorlukları aşmasına yardımcı olabilecek en iyi uygulamaların tespit edilmesi hedeflenmiştir (bkz. alınan dersler ile ilgili bölüm).

Mevcut Ulusal İnsan Hakları Eylem Planlarının etkisi

ÜİHEP geliştirme dahil olmak üzere insan hakları çalışmasına sistematik yaklaşım ülkede insan haklarının gerçekleştirilmesine sürekli ve kapsamlı şekilde dikkat edilmesini gerektirmektedir. Bir ÜİHEP'in kabul edilmesinin temelinde somut sonuçlar elde etme niyeti yer almalıdır.

Viyana BM İnsan Hakları Dünya Konferansı sonrasında ÜİHEP'leri yaygınlaştırmak amacıyla yapılan çalışmalar kapsamında BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği ÜİHEP'lerin pek çok yararı olduğunu tespit etmiştir. Tespit edilen yararları arasında aksi takdirde mevcut olmayan insan haklarına bağlılık yaratma; ulaşılabilir hedefler belirleme ve bu hedeflere ulaşmak için gerçekçi faaliyetler önerme; sağlam kamu idaresi ve yönetim aracı olma; insan hakları hakkında farkındalık artırma, insan haklarının hayata geçirilmesi için uluslararası ve ulusal kaynakların seferber edilmesine yardımcı olma ve insan hakları konusunda çalışan ulusal kurumlar kurma veya bu kurumları güçlendirme

yer almaktadır.⁴

Komiser'in düzenlediği çalıştayın ana temel hedeflerinden birisi UİHEP'lerin olası faydalarına ilişkin bu "vaat"ın yerine getirilip getirilmediğini ve mevcut UİHEP'lerin uygulandıkları ülkelerde insan haklarına saygıyı geliştirme üzerindeki etkisini değerlendirmek olmuştur. Yukarıdaki bölümde tespit edilen sorunlara rağmen ve bazı planların somut sonuçlar üretmediğine dair su götürmez gerçek de göz önünde bulundurulduğunda yanıtlanan anket çalışmaları ve çalıştaydaki tartışmalar UİHEP'lerin uygulanması yoluyla elde edilen çeşitli sonuçlara ışık tutmuştur.

İlk olarak, özellikle uluslararası insan hakları sözleşmelerinin onaylanması; insan hakları ile ilgili iç mevzuatın kabul edilmesi veya mevzuatta değişiklik yapılması; hükümetin insan haklarına ilişkin taahhüdünün daha güçlü bir şekilde teyit edilmesinin yanı sıra uluslararası anlaşma izleme bünyelerine devlet raporlamasının kolaylaştırılması ve bu bünyelerin yaptığı önerilerin daha sistematik bir şekilde ele alınması yoluyla UİHEP'lerin uygulanması devletlerin uluslararası insan hakları standartlarına uyumuna katkıda bulunduğu belirtilmiştir.

İkinci olarak, çalışmaya katılan pek çok katılımcı UİHEP'ler ile ilgili çalışmanın hükümetlerin insan hakları konularını ele alma şekillerinde somut yapısal gelişmeler elde edilmesini sağladığını belirtmişlerdir. Örneğin, bazı katılımcılar bakanlıklar ve ilgili kurumlar arasında insan hakları konularında bilgi akışının sağlanmasına yardımcı olan koordinasyon mekanizmaları (çalışma grupları veya irtibat noktalarının belirlenmesi gibi) oluşturulduğunu bildirmişlerdir. Bazı ülkelerde belirli insan hakları konularının yaygınlaştırma ve denetleme ile görevli ulusal insan hakları kurumları veya başka ulusal mekanizmalar oluşturulmuştur. UİHEP'lerin uygulanmasına ilişkin istişare ve ortak çalışmalar kimi durumlarda hükümetler ve sivil toplum arasındaki ilişkinin geliştirilmesine yardımcı olmuştur. Ayrıca, UİHEP'ler devlet yetkililerinin üstlenilen taahhütlerin uygulanışını denetleme ve raporlamalarını gerektiren bu yetkililerin hesap verebilirliklerini artırmıştır. Bazı katılımcılar UİHEP'lerin katılımcı bir şekilde geliştirilmesinin ülkelerinde bir yenilik olduğunu, bu yeniliğin politikalar ve mevzuatın şekillendirilmesine yönelik yerleşik kültürün değişmesine yardımcı olabileceğini belirtmişlerdir. Tartışmalarda UİHEP'lerin sadece hükümetlerin insan hakları konularında çalışma şekillerini geliştirme potansiyeline sahip olmayıp aynı zamanda devlet yönetimi ve demokratik süreçler üzerinde daha kapsamlı olumlu etkilere de sahip olabilecekleri görülmüştür.

Üçüncü olarak, UİHEP'lerin ulusal ve yerel düzeyde planları geliştirip uygulayan kamu görevlilerinin insan hakları konusunda kapasitelerinin geliştirilmesine katkıda bulunduğu bildirilmiştir. Aynı zamanda yeterli düzeyde iletişim sağlandığında genel kamuoyunda insan hakları hakkında farkındalığın artırılmasına da yardımcı olmuşlardır. Bazı ülkelerdeki katılımcılar da bir UİHEP hazırlama sürecinin sivil toplumun profesyonelliğinin yanı sıra devlet kurumları ile karşılaştırılınca meşruiyet ve etkisinin güçlendirilmesine yardımcı olduğu kanaatinde.

Öneminin yanı sıra yukarıda açıklanan etkilerin temelde yapısal bir özellik taşıdığı belirtilmiştir. Politikalar, süreçler, kanunlar ve kaynak tahsislerindeki değişiklikler gerekli ön koşullar olmakla birlikte hassas gruplarda yer alan bireylerin gerçek hayatlarına her zaman ilerleme olarak yansımamaktadır. Bu nedenle UİHEP'lerin uygulandığı yerde yarattığı

⁴ "Profesyonel eğitim serisi No. 10: Ulusal İnsan Hakları Eylem Planları El Kitabı", Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, New York ve Cenevre, 29 Ağustos 2002, sf. 9-10, <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/training10en.pdf>.

somut etkiye dair bir anlayış kazanmak ve bu etkiyi izlemek önemlidir. Çalıştayda gerçek hayatta meydana gelen bu tür sadece birkaç etki dile getirilmiştir. Bir örnekte, UIHEP'in konuta erişimi geliştirdiği ve çocukların ve hassas gruplarda yer alan bireylere yönelik polisin gayri resmi durdurup arama yapma işlemlerinde azalmaya neden olduğu belirtilmiştir. Bir diğer örnek de Roman topluluklar ile okullar veya kamu idareleri arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi için arabulucuların atanmasıdır. Başka bir örnekte ise cezaevi koşullarının iyileştirilmesi UIHEP uygulaması ile ilişkilendirilmiştir.

Katılımcılar gerçek hayatta nüfusun insan haklarından faydalanması üzerindeki UIHEP'lerin etkisini değerlendirip ölçmenin çok zor olduğu ve UIHEP'lerin etkisini nitel olarak değerlendirmek için yeterli araçların olmadığı konusunda mutabık kalmışlardır. Bu tür değerlendirmelerin yapılması için uygun gösterge ve metodolojilerin tasarlanması konusunda daha fazla çalışma yapılması gerekmektedir (bkz. İzleme ve değerlendirme ile ilgili bölüm).

UIHEP'lerin etkisine başka kapsayıcı sonuçlara da ulaşılmıştır. Bazı katılımcılar kendi deneyimlerinde UIHEP'in sınırlı sayıda somut hedeflere odaklanması durumunda somut etkiye ulaşılmasının daha kolay olduğunu gözlemlemişlerdir. Özellikle UIHEP diğer hükümet politikaları ve planlarında da öngörülen belirli tedbirleri de içerdiğinde yaratılan etkinin sadece UIHEP'e bağlanamayacağı da belirtilmiştir. İnsan haklarının gerçekleştirilmesinde kaydedilen ilerleme ortak çaba ve etkenlerin ürünü olabileceği gibi UIHEP'lerin bariz katkısını da açık ve net şekilde saptayabilmek yararlı olacaktır.

Bugüne dek kendi başlarına önemli bir başarı olan insan haklarının yaygınlaştırılması ile ilgili ulusal alt yapı, mevzuat ve süreçler açısından UIHEP'ler olumlu etkiler yaratmış görünmektedir. İnsanların günlük hayatlarında insan haklarından faydalanması üzerinde UIHEP'lerin somut etkisine dair hâlihazırda az kanıt ve dokümantasyon bulunmaktadır. Bu da anılan türden etkinin olmadığı anlamına gelmemektedir ancak UIHEP'lerin uygulanmasına dair yapılan ilk değerlendirmeler ile bu konuya odaklanmamıştır veya bunu ölçmenin en uygun yolunu bulmamıştır.

Çalıştay katılımcıları bu tür bir gerçek hayat etkisine ulaşmanın UIHEP kabul etmenin arkasındaki en önemli hedeflerden biri olduğunu kabul etmişlerdir. Bir ülkede insan haklarının durumu üzerinde dönüştürücü bir etki yaratmanın yolu olarak UIHEP'lere destek sağlayabilmek bu türden bir etkiyi artırma ve bu etkiyi belgelendirmeye yönelik somut çabalar gerektirmektedir.

Alınan bazı dersler ve iyi uygulama örnekleri

1. Stratejik ve eyleme yönelik UIHEP tasarlama

Yukarıda belirtildiği gibi, UIHEP'lerin içeriğindeki belirli yapısal noksanlıklar planların uygulanmasını ve etkisini engelleyebilir. Bu eksikliklerin arasında somut eylem veya hedeflerin olmaması, uygulama takviminin olmaması, genel bir stratejinin olmaması veya önemli insan hakları konularının göz ardı edilmesi yer almaktadır. Bu tür gizli tehlikeleri aşmanın yollarından biri de devletlerin UIHEP'lerini oluştururken uluslararası yönlendirmede dile getirilen bazı genel ilkelere devletlerin uymasıdır.⁵ Örneğin, katılımcılar bir ülkedeki insan haklarının durumuna dair tam bir anlayış

⁵ Ayrıntılı bilgi için, bkz. "İnsan Hakları Ulusal Eylem Planları El Kitabı", sf. 12-21; "Ulusal düzeyde insan haklarının uygulanmasına

kazanmanın bir yolu olarak bir ÜİHEP başlatmadan önce mevcut durum çalışması yapmanın önemini vurgulamışlardır. İlgili tüm paydaşlarla yapılacak ayrıntılı istişarelerin öneminin de altı çizilmiştir.

Her durumda, bir ülkenin ilk girişiminde ihtiyaçlarına en uygun ÜİHEP'i oluşturma konusunda başarılı olması zor olabilir. Bir ya da birden fazla ÜİHEP uygulama döngüsünden geçen ülkelerin temsilcileri ülkedeki insan hakları ihtiyaçlarının daha iyi karşılanması için ilk plan(lar)da değişiklik veya yaklaşım değişikliğine ihtiyaç duyulduğunu tespit etmişlerdir. Bu da yaratıcılık ve belli ölçüde yenilik gerektirebilmektedir.

Çalıştayda tartışılan zorluk yaşanan alanlardan biri de insan hakları konularının önceliklendirilmesi olmuştur. Uluslararası yönlendirme ÜİHEP'lerin tüm insan hakları konularını kapsamlı bir şekilde içermesini önermektedir ve yürütülen kapsamlı istişareler her bir paydaşın kendi konularına planda yer verildiğini görmek istemesiyle sonuçlanabilmektedir. Aynı zamanda, deneyim sahibi olan katılımcılar sınırlı sayıda konu ve faaliyete odaklandığında bir ÜİHEP'in etkili olma olasılığının daha fazla olduğunu belirtmişlerdir. Önceliklendirmenin nasıl yapılacağı zorlayıcı bir konu olabilmekte ve beraberinde önemli sorular getirmektedir. Çalıştayda bazı konuları ele almak için gerekli siyasi iradenin olmaması nedeniyle bu konuların göz ardı edilebileceği belirtilmiştir. Bazı hükümetler sadece plandan bağımsız olarak ulaşılabilecek "gerçekçi" hedeflere ÜİHEP'te yer verme taraftarıdır. İnsan hakları ihlallerinin mağdurlarıyla yakından çalışan örgütlere danışmak – sadece uzmanlara değil – önemli insan hakları önceliklerinin plana dahil edilmesini sağlayabilir. Belirli bir ÜİHEP'te sınırlı sayıda önceliğe yer verilmesine karar verildiğinde diğer konuların nasıl ve ne zaman ele alınacağı ya da neden kapsam dışı bırakıldığına dair bir açıklamaya yer verilmelidir. Belirli bir uygulama dönemi için öncelikleri belirlerken ilgili tüm konulara dair genel bir değerlendirmeye de yer verilebilir.

Katılımcılar çeşitli insan hakları hedeflerine doğru nasıl ilerleneceğine dair stratejik vizyonla birlikte planda somut ve süre sınırlı faaliyetleri bir araya getirecek bir liste oluşturma ihtiyacı ile ilgili olarak yaşanan zorlukları da tartışmışlardır. Planın eyleme yönelik olma özelliği ile stratejik özelliği arasında doğru dengenin sağlanması zor olabilmektedir. Bir ülkede belirli insan hakları konularını kapsayan ve aynı zamanda ÜİHEP'in tekrar ediyor olabileceği faaliyet serilerini içeren bir ya da daha fazla sektörel plan varsa bu zorluk daha da artmaktadır. Çalıştaydaki tartışmalar bazı ülkelerin hem stratejik hem de somut ÜİHEP'lerin nasıl oluşturulabileceğine dair paylaşımlarda bulduklarını göstermiştir. Bazı ülkelerde, uygulama döneminin ötesinde bir vizyon eklemek amacıyla kısa süreli plana (3 ila 5 yıl) orta ve uzun vadeli hedefler (gelecek 10 ya da 30 yıl için) eklenmiştir. Bazı ülkelerde ise kısa vadeli ÜİHEP'e dönüştürülen uzun vadeli bir insan hakları stratejisi bulunmaktadır. Sektörel planları olan ülkeler bu planların daha

yönelik sistematik çalışma önerisi", Thomas Hammarberg, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri, 18 Şubat 2009: [https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?p=&Ref=CommdH\(2009\)3&Language=all&direct=true](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?p=&Ref=CommdH(2009)3&Language=all&direct=true). ÜİHEP'ler üzerinde çalışırken atılabilecek temel adımlar arasında ülkedeki insan hakları ihtiyaçlarına dair ayrıntılı bir mevcut durum analizinin yapılması, ilgili tüm insan hakları konularına kapsamlı şekilde yer verilmesi, insan haklarının birbiriyle bağımlılığını ve bölünmezlikleri ilkesinin uygulanması; planın hazırlanma sürecinin paydaşlarla kapsamlı istişarelere dayalı olarak yürütülmesinin sağlanması, planın temelinde mevcut evrensel insan hakları standartlarının uygulanmasına yönelik bir taahhüdün yer alması, planın somut, ölçülebilir faaliyetleri kapsamının sağlanması, ÜİHEP'in insan hakları eğitimi için kullanılabilir kamuoyuna açık bir belge haline getirilmesi, faaliyetlerin finansmanı, uygulamanın izlenmesi ve değerlendirilmesi dahil olmak üzere uygulama hakkında bilgilere planda yer verilmesi yer almaktadır.

kapsamlı bir UİHEP'in direklerini oluşturabileceğini, bunun katma değerinin de insan hakları ile ilgili tartışmalara kamuoyunu daha fazla dahil ederken hükümeti belli bir yönde yönlendirmek olacaktır.

Gittikçe artan çeşitlilikte UİHEP'lerin geliştirildiği ve diğer ülkelerin de faydalanması için bu deneyimlerin toplanması, değerlendirilmesi ve paylaşılması konusunda daha fazla çalışmaya ihtiyaç duyulabileceği açıkça görülmektedir.

Güçlü ve kapsamlı bir sahiplenme sağlama

Ulusal olarak güçlü şekilde sahiplenildiğinde UİHEP'ler büyük olasılıkla daha etkin şekilde uygulanabilmektedir. Çalıştay katılımcıları uygulamayı yönlendirirken ulusal yetkililerin oynaması gereken kilit rolü vurgulamıştır. Çalıştayda sahiplenmenin oluşturulması ve sürdürülmesinde yaşanan belirli ortak zorluklar tartışılmıştır. Örneğin, UİHEP'te geniş yelpazede insan hakları konularına yer verildiğinde tek bir Bakanlık veya meclis kurulu uygulama sorumluluğunu hissetmeyebilir. Öte yandan üstlenilen faaliyetleri UİHEP uygulamasına atfetmek yerine bu faaliyetler için hak iddia etmek isteyen çeşitli uygulayıcı kurumlar arasında gerilimler ortaya çıkabilir. UİHEP tek hükümet bünyesinde hazırlanıp kabul edildiğinde ancak seçimler sonucunda başka bir hükümet iktidara geldiğinde zorluklar yaşanabilir.

Ulusal yetkililer açısından güçlü bir sahiplenme oluşturma ve sürdürmeye yönelik bazı iyi uygulamalar vurgulanmıştır. İlk olarak, kamuoyu açıklamaları yoluyla hükümetin en üst düzeyindeki yetkililerin (Cumhurbaşkanı, Başbakan) açık ve net desteğinin ve taahhüdünün elde edilmesi önerilmiştir. UİHEP'in istikrarını sağlamak için, halihazırda iktidarda olan hükümetten ayırtırmak da faydalı olabilir. Bunun için siyasi çerçevesi olan ülkelerde UİHEP uygulaması daha kapsamlı ulusal hedeflerin uzun vadeli formülasyonuna dahil edilmiştir. Ayrıca UİHEP'e meclis kanunu statüsü verilmesi de önerilmiştir. UİHEP'lerin gelişme, uygulama ve izleme aşamalarına belediyelerin ve bölgesel yetkililerin dahil edilmesi de son derece önemlidir. Çalıştaydaki bazı katılımcılar yerel makamların planı sahiplenmesini sağlamak için spesifik çalışmalar yürütüldüğünü dile getirmişlerdir.

Ulusal ve yerel makamların yanı sıra UİHEP uygulamasını destekleyecek paydaşlardan bir "topluluk" oluşturmak faydalıdır. Plan geliştirme aşamasındaki görüşmelere ulusal insan hakları kurumları ve sivil toplumu dahil etmek planın içeriğini şekillendirmek ve bu aktörlerin planın uygulanması ile ilgilenmelerini sağlamaya yardımcı olmak açısından önemlidir. Başta UİHEP hakkında etkin iletişim yoluyla hem hassas grupları hem de genel olarak kamuoyunu dahil etmek kamudaki beklentileri artırmakta ve böylelikle ulusal yetkililerde plan uygulamasında ilerleme kaydetme yönünde baskı oluşturmaya katkıda bulunmaktadır.

2. İletişimin önemi

UİHEP'lerin etkin şekilde yaygınlaştırılması, tartışılması ve bu konuda iletişimde bulunma başarılı uygulamanın ayrılmaz bir parçası olup planın etkisini de artırabilmektedir. UİHEP ile ilgili olarak bu yönde yapılacak çalışmalar bir dizi kilit işlevi yerine getirir ve seçenek ya da ekleme olarak ele alınmamalıdır. İletişim yetkililerin UİHEP uygulaması ile ilgili çalışmalarında şeffaflık ve hesap verebilirliği sağlar. Daha önceki bölümde belirtildiği gibi, genel kamuoyu ile görüşmeler ve iletişim UİHEP için sahiplenme ve kamuoyu desteği oluşturma ile doğrudan ilgilidir. Ayrıca, UİHEP hakkında iletişimde bulunma insan hakları eğitimi için de önemli bir araçtır. Popülizm, aşırıcılık ve kimlik savaşlarının damga vurduğu bir çağda, UİHEP'lerin kabulü ve uygulanması gittikçe artan oranlarda farklılık içeren toplumlarda

karşılıklı saygı ve sosyal uyumun güçlendirilmesinde insan haklarının önemine dair daha kapsamlı tartışmalara olanak tanımaktadır.

UİHEP'ler hakkında iletişim günümüze dek gayet sınırlı olmuş görünmektedir. UİHEP'İ olan ülkeler planlarını Bakanlığın web sitesinde yayımlayarak bazen de kabulü konusunda basın bülteni yayımlamışlardır. Katılımcılar daha kapsamlı iletişim konusunda bazı engelleri dile getirmiştir. İlk olarak genellikle teknik ve kuru bir dille hazırlanan planlara ilgi çekmenin zor olduğunu belirtmişlerdir. UİHEP'lerden sorumlu devlet görevlileri iletişim becerileri ve metodolojileri konusunda genellikle eğitim sahibi değillerdir ve pek çok bağlamda kamuoyu ile iletişimde bulunmalarına izin verilmemektedir. Ayrıca, UİHEP'ler hakkında konuşmak üzere bakanlar veya üst düzey yetkililerin desteğini almak her zaman mümkün olmamaktadır. Kamuoyu ile iletişimde bulunmak ters tepki yaratarak UİHEP'in belirli konularının uygulanmasını engelleyebilmektedir. Örneğin bir ülkede UİHEP'te yer alan LGBTİ bireylerin insan haklarının güçlendirilmesine yönelik tedbirlerin uygulanmasına nüfusun bir kesiti karşı çıkmıştır.

Bu zorluklara rağmen, iyi iletişim uygulamalarına dair bazı olumlu örnekler de bulunmaktadır. UİHEP hakkında etkin iletişim için ulusal yetkililer bir strateji hazırlayarak bu stratejiye kaynak tahsis etmelidir. Bunun için de iletişim hedef kitlesi, mesajlar ve iletişim aşamaları dikkatle belirlenmelidir. İletişim çalışmalarına ulusal insan hakları kurumları ve sivil toplum gibi aktörler dahil edilebilir ancak UİHEP ve uygulaması hakkında temel mesajların verilmesinin sorumluluğu yetkililerde olmalıdır. Bazı ülkeler parlamentoda ya da ayrı faaliyetlerle UİHEP hakkında toplumsal tartışmalar düzenlediklerini bildirmişlerdir. Bazı ülkelerde ise yerel makamlarla iş birliği içerisinde bölgesel düzeyde sivil toplum ve yerel medyayı hedef alan destek faaliyetleri düzenlenmiştir. Bir ülke sosyal medya kampanyaları, videolar ve bant karikatür gibi diğer görsel materyaller dahil olmak üzere ve sanatçılar gibi popüler kamuya mal olmuş kişilerin desteğini alarak kapsamlı bir dizi yenilikçi iletişim stratejileri uyguladığını belirtmiştir. Planın genel kamuoyu tarafından daha beğenilir hale getirmeye yönelik etkin bir strateji de belirli bir insan hakları konusunda (örn. sosyal konuta erişim) ilerleme kaydetmek için plandan nasıl faydalandığını gösteren vaka çalışmalarını kullanmaktır. UİHEP uygulamasından etkilenen insanların bireysel hikayelerini sunmanın gücü de vurgulanmıştır. Zorlu ya da tartışmalı olabilecek konularda genel kamuoyuna daha iyi ulaşmaya yönelik stratejiler tasarlamak için genel olarak daha fazla çalışma yapılmalıdır.

Son olarak, bazı katılımcılar sadece planın başlangıç ve bitişini bildirmek değil aynı zamanda belirli eylem ve faaliyetlerin uygulanışı hakkında sürekli olarak iletişimde bulunmanın önemini vurgulamıştır. Bu şekilde ilerlemek şeffaflık sağlar ve plana olan ilginin sürdürülmesine yardımcı olur.

3. İzleme ve değerlendirmeye yönelik insan hakları temelli yaklaşım

Çalıştay katılımcıları UİHEP'lerin sürekli olarak izlenmesi ve sonunda değerlendirilmesi gerektiği konusunda mutabık kalmışlardır. İzleme ve değerlendirme planının sonuç, etki ve genel etkililiğinin ölçümü; şeffaflık ve hesap verebilirliğin sağlanması, uygulama kurumlar arasında iş birliği ve ortaklığın güçlendirilmesi dahil olmak üzere bir dizi amaca yönelik yürütülmektedir. Sürekli izleme ayrıca yetkililer açısından siyasi destek düzeyinin değerlendirilmesine yardımcı olur ve bu bağlamdaki her türlü düşüşü belgeledir. UİHEP'leri izleyip değerlendirmenin ana hedeflerinden biri "rota düzeltmek" ve gerekli ayarlama veya iyileştirmeleri yapmak olmalıdır. UİHEP'ler koşulların değişmesi veya bariz

eksiklikler söz konusu olduğunda uyarlanabilecek yaşayan araçlar olmalıdır.

Çalıştayda temsil edilen ülkelerin çoğu kendi UIHEP'leri için devamlı izleme süreci oluşturduklarını bildirmişlerdir. Bu izleme süreçleri ülkeden ülkeye büyük farklılık göstermektedir. Bazı ülkelerde idarenin hazırladığı teknik raporlara göre UIHEP uygulamasının denetimi yetkisi parlamentoya verilmiştir. Bazen tek bir bakanlık ilgili bilgileri toplayarak bir izleme raporu oluşturmakta ve bu rapor kabul için hükümete sunulmaktadır. Bazı ülkelerde planda yer alan faaliyetlerin uygulanmasından sorumlu çeşitli kurum ve bakanlıklardaki lider veya irtibat noktalarını bir araya getiren bir izleme kurulu hükümet bünyesinde kurulmaktadır. En az bir ülkede hükümet, ulusal insan hakları kurumları, yerel makamların ve mali denetim hizmetleri temsilcilerinin yanı sıra tamamı izleme ve değerlendirme alanında uzmanlık sahibi bağımsız akademik uzmanları bir araya getiren bağımsız bir izleme kurulu görevlendirilmiştir. Ulusal insan hakları kurumuna da izlemeyi yürütme görevi verilebilir. Çalıştaydaki katılımcılar izleme sürecinin hükümet tarafından veya bağımsız olarak yürütülmesinin artı ve eksilerini tartışmıştır. Seçilen yaklaşımdan bağımsız olarak, sürecin sahiplenilmeye devam edilmesi açısından yetkililerin planın uygulanmasının izlenmesinde yer alması gerektiği düşünülmektedir.

İzleme raporları düzenli aralıklarla kamuoyu ile paylaşılmalıdır. Bazı ülkelerde bu raporlar parlamentoda tartışılmakta ve ulusal insan hakları kurumları ile sivil toplumun soru yöneltebildiği veya endişelerini dile getirebildikleri parlamentoda tartışılmaktadır. Çalıştay katılımcılarının deneyimlerine göre izleme sürecinin faaliyetlerin güncel uygulamasından uzaklaşmadan kolaylıkla yürütülebilmesi için bu sürecin açık ve "hafif" (diğer bir deyişle yük olmadan) yürütülmesi önemlidir. Uygulama döneminin sonunda yapılacak olan (mevcut UIHEP'lerin süreleri 2 ila 6 yıl arasında değişmektedir) UIHEP'in başarısının analitik değerlendirmesinde izlemeye yer verilmelidir. Bazı ülkeler bu tür değerlendirmeler yapmıştır (bkz. Aşağıdaki tablo). Nesnellik ve meşruluk sağlama açısından değerlendirme bağımsız uzmanlarca yapılmalıdır. Değerlendirme kapsamında planın kendine özgü niteliğinin yanı sıra sonuçları ve etkisi de yer almalıdır. Ayrıca, daha sonra yapılacak UIHEP'lerin hem sürecinin hem de etkisinin nasıl geliştirilebileceğine dair önerilere de yer verilmelidir.

İzleme ve değerlendirme sürecinin "tam" olarak neyi ölçmesi gerektiği sorusu da çalıştayda kapsamlı bir şekilde tartışılmıştır. Mevcut izleme ve değerlendirmeler UIHEP'te yer alan faaliyetlerin somut çıktılarına odaklanma eğilimi göstermektedir (örneğin: uluslararası sözleşmelerin kabulü, yeni mevzuatların onaylanması, eğitim verilen kişi sayısı vs.). Etki ile ilgili yukarıdaki bölümde belirtildiği gibi, bu çıktılar UIHEP'in uygulanması ile insan haklarının kullanılmasında somut gelişmeler elde edilip edilmediğine dair bilgi içermeyebilmektedir. Bazı katılımcılar gerçek hayattaki bu tür etkilerin güvenilir bir şekilde ölçülüp ölçülemeyeceğini dahi sorgulamıştır. İnsanların insan hakları deneyimlerindeki değişiklikleri etkin şekilde izleyebilmek için bölge, nüfus gruplarının yanı sıra cinsiyet, engellilik durumu ve yaşa göre sınıflandırılmış doğru ve eksiksiz verilerle başlamanın gerektiği belirtilmiştir. Bu tür bilgiler genellikle mevcut değildir.

Bazı katılımcılar UIHEP'lerin etkisinin ölçülmesi için daha iyi göstergelerin geliştirilmesine ihtiyaç duyduğu konusunda mutabık kalmıştır. İnsan hakları temelli yaklaşıma göre, göstergeler bütüncül bir şekilde bir faaliyetin değerlendirilmesi için tasarlanmaktadır: yapısal göstergeler devletin bir faaliyete ilişkin kararlılığını, süreç göstergeleri üstlenilen

çalışmaların niteliğini, sonuç göstergeleri ise bir faaliyetin insan haklarının kullanılması açısından güncel sonuçlarını ölçmektedir.⁶ Bazı katılımcılar Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği ve Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı gibi bu alanda uzmanlık sahibi hükümetler arası örgütlerle istişarelerde bulunarak UIHEP'lerin uygulanmasına yönelik özel olarak tasarlanmış insan hakları temelli yaklaşım göstergelerinin geliştirilmesi için daha fazla işbirliğinde bulunulması gerektiği görüşünde olduklarını ifade etmiştir. Bu alan yeni ve ilgi çekici bir alan olmakla birlikte bazı katılımcılar aşırı şekilde karmaşık ölçme metodolojilerine karşı uyarıcı bulunmuştur. Ara basamak olarak, bu kapsamda yer alan vaka çalışmaları aracılığıyla belirlenen insan hakları alanında UIHEP'in etkisinin dikkatle incelenerek profilinin çıkarılması önerilmiştir.

4. Uygulama sürecine belirli yatırımların yapılması

Planı geliştirme aşamasında UIHEP'lerin başarılı şekilde uygulanmasının usuli yönlerinin dikkate alınması önemlidir. Çalıştayda tartışılan örnek uygulamalardan birisi plandan sorumlu küçük bir sekreteryaya veya koordinasyon mekanizmasının kurulmasıdır. Sekreteryaya faaliyetlerin uygulanmasına ilişkin tarihleri belirleme, bakanlıklar ve uygulayıcı kurumlar arasında koordinasyonu sağlama, uygulama hakkında bilgi toplama ve düzenli olarak rapor hazırlamaktan sorumlu olabilir. Ayrıca, UIHEP'in diğer ulusal politika belirleme süreçlerine dahil edilmesini sağlama görevi de sekreteryaya ait olabilir. Bu küçük sekreteryanın Başbakanlıkta yer alması, böylelikle ilgili tüm bakanlıklar üzerinde daha fazla yetkiye sahip olması ve hükümetin tamamının planın sorumluluğunu üstlendiğine dikkat çekmesi düşünülebilir. Belirtilen bir diğer örnek uygulama da insan haklarının durumunu ve plan uygulamasını izlemek üzere ilgili tüm bakanlıklarda ve uygulayıcı kurumlarda irtibat noktalarının görevlendirilmesidir. "Planın nasıl uygulanacağına dair planın" UIHEP'in metninde ayrıntılı olarak yer alması gerektiği de vurgulanmıştır.

Planda öngörülen esas faaliyetlerin uygulanması için hiç şüphesiz devlet tarafından kaynak tahsis edilmesi gerekir⁷, çalıştaydaki tartışmalarda da plan uygulamasına ilişkin çalışmalar için sınırlı tutarda bir fonun öngörülmesi gerektiği vurgulanmıştır. Buna yukarıda belirtildiği gibi küçük bir sekreteryaya ve/veya izleme bünyesinin oluşturulması da dahildir. Bugüne kadar yaşanan deneyimler böyle bir altyapı için yapılacak küçük bir yatırımın UIHEP'in ölü bir belge olarak kalmamasını sağlamak açısından hayati öneme sahip olduğunu göstermektedir.

İzlenecek yol

Çalıştayda UIHEP'lere ilişkin çalışmaların canlandırılmasına yönelik bazı yaklaşımlar ele alınmıştır.

Fırsatlardan birisi mevcut ve gelecek UIHEP'leri devletin 2030 BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine (SKH) ulaşma taahhütleri ile ilişkilendirmektir. SKH'ler 2015 yılında kabul edilen ve BM üye devletlerinin insanların hayatlarını geliştirmek ve "kimseyi geride bırakmamak" için kendi gündem ve politika belirleme süreçlerinin çerçevelerini belirlemede kullanmaları beklenen 17 amaç artı hedef ve göstergelerin yer aldığı evrensel bir kümedir. SKH'ler kendi

⁶ OHCHR, "İnsan Hakları Göstergeleri: Ölçme ve uygulama rehberi", 2012, erişim için: http://www.ohchr.org/Documents/Publications/Human_rights_indicators_en.pdf.

⁷ UIHEP'in devletin bütçelendirme süreci ile bağlantılandırılması gerektiği hususunda bkz. "Ulusal insan hakları eylem planı geliştirme ve uygulama çalıştay – Sonuçlar", Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiserliği, s. 3, Strazburg, 27-28 Mart 2014, erişim için <https://rm.coe.int/16806daabd>.

başlarına uluslararası insan hakları sistemi ile uyumludur (örneğin toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili 5, insana yaraşır iş ile ilgili 8, eşitsizliklerin azaltılması ile ilgili 10, barış, adalet ve kurumlar ile ilgili 16 hedef bulunmaktadır).⁸ SKH'ler hem çatışma, yoksulluk, eşitsizlik ve zorla yerinden edilme gibi çağdaş sorunların önlenmesi hem de medeni, siyasi hakların yanı sıra ekonomik, sosyal ve kültürel insan haklarının yerine getirilmesi için kolaylaştırıcı bir ortamın oluşturulmasına katkıda bulunmanın bir aracı olarak görülmektedir. BM SKH'lerin ulaşılacak hedefler açısından olumlu şartlarda hazırlandıkları için cazip oldukları belirtilmiştir. SKH'ler ve insan hakları karşılıklı olarak birbirlerini güçlendirmektedir.⁹

BMSKH'ler insan hakları hakkında olumlu konuşmalar için bir başlangıç noktası sunarken ÜİHEP'ler BMSKH'lerin uygulanmasına yardımcı olabilirler. Başta mevcut duruma ilişkin verilerin toplanması olmak üzere ortak faaliyetlerin ve izleme süreçlerinin geliştirilmesi açısından iki sürecin birbiri ile bağlantılandırılması kesinlikle devletler açısından düşük maliyetli olacaktır. İnsan hakları temelli yaklaşım göstergelerine ilişkin yukarıdaki tartışmalar ışığında, BM SKH göstergelerine benzer şekilde insan hakları ile ilgili göstergelerin geliştirilmesi de faydalı olabilir.

BM SKH'ler sadece ÜİHEP'lerle ilgili yeni tartışmalar için bir başlangıç noktası olmayacaktır. Örneğin, Avrupa Birliği ile (AB) ortaklık anlaşmaları veya üyelik müzakereleri gibi siyasi süreçler bir ülkenin insan hakları reformlarını ileriye götürme aracı olarak ÜİHEP'i kullanması açısından da iyi bir fırsat sunabilir. Bazı ülkelerde, daha kapsamlı bir ÜİHEP'e ihtiyaç duyulduğuna dair bir tartışma başlatmak için yetkililerin ilgisini belirli bir sektörel plana çekmek de mümkün olacaktır. Örneğin, yakın zamanda iş ve insan hakları ile ilgili eylem planları yapma eğilimi görülmektedir.¹⁰

Sonuç olarak, uluslararası insan hakları standartları ile uyumun geliştirilmesi, insan hakları hedeflerine dair farkındalığın artırılması ve bu hedeflerin daha çok sahiplenilmesi ve daha şeffaf ve katılımcı politika belirleme gibi ÜİHEP'lerin uygulanmasından kaynaklanan bir dizi olumlu etki çalıştayda vurgulanmıştır.

Bir sonraki faaliyet ÜİHEP'leri daha etkin şekilde "açık" hale getirmektir. ÜİHEP'leri sadece bakanlıklarla sınırlamak yerine, insanlar bu planlardan haberdar edilmeli ve – ideali – günlük hayatlarında insan haklarını daha iyi kullanmak suretiyle bu planların etkilerini fark edebilmelidirler. ÜİHEP'i geliştirme aşamasında devletler toplumun daha geniş kesimlerinin temsilcilerinin yer aldığı gruplarla istişarelerde bulunmalıdır. Uygun göstergeler aracılığıyla ÜİHEP'lerin etkisinin izlenmesi ve belgelendirilmesinin etkin yollarını bulmak için daha fazla çalışma yapılması gerekmektedir. Ayrıca, ÜİHEP'ler hakkında etkin iletişim içerisinde olmak da son derece önemlidir. ÜİHEP'lerin görünürliğünün ve etkisinin artırılması insan haklarını koruma sisteminin bizzat yıpratıldığı şu andaki türbülanslı siyasi ortamda çok daha büyük önem kazanmaktadır.

Hükümetler, ulusal insan hakları kurumları ve sivil toplum arasındaki bağlantılar ÜİHEP'lerin etkin şekilde uygulanmasını görmek açısından kritik olup devamlı ince ayar gerektirmektedir. Yetkililerin planını sahiplenmesi ve uygulanmasına öncülük etmesi gerektiği herkes tarafından kabul edilirken ulusal insan hakları kurumları ve sivil

⁸ BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri hakkında ayrıntılı bilgi için, bk. <https://sustainabledevelopment.un.org/?menu=1300>.

⁹ BM SKH'leri ve insan hakları ile ortak veri ve göstergelerle çalışma arasındaki bağlantı için, bkz. Danimarka İnsan Hakları Enstitüsünün çalışması: <https://www.humanrights.dk/what-we-do/sustainability/human-rights-sdgs/sdg-indicators>.

¹⁰ "Ulusal Eylem Planlarının İnsan Hakları Normlarını Uygulama Potansiyeli: İş ve insan haklarına ilişkin BM rehber ilkelerine dair bir erken aşama değerlendirmesi", Damiano Defelice ve Andreas Graf, Journal of Human Rights Practice, Cilt 7 Sayı 1, Şubat 2015, sayfa 40-71, erişim için: <https://academic.oup.com/jhrp/article/7/1/40/2188840>.

toplum tüm aşamalarda hayati öneme sahip katkılarda bulunmaktadır.

Çalıştay katılımcıları İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı, Avrupa Konseyi ve UNDP gibi uluslararası örgütlerin UIHEP'ler konusunda sağladığı uzman desteğini takdirle karşıladıklarını ifade etmişlerdir. Mevcut rehberliğin güncelliğini yitirmeye başladığını ve bazı ülkelerde UIHEP uygulamasında alınan dersleri tam olarak içermeyebileceğini belirtmişlerdir. Ayrıca, Komiser tarafından gerçekleştirilen çalıştayda olduğu gibi akranlar arası deneyim paylaşımına ihtiyaç duyulduğunu vurgulayarak bu tür organizasyonların her iki senede bir düzenlenmesi gerektiğini dile getirmişlerdir.

Arkaplana ilişkin Belgeler

Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri, [Recommendation on systematic work for implementing human rights at the national level](#) (ulusal düzeyde insan haklarının uygulanmasına yönelik sistematik çalışmalar hakkında öneri), 18 Şubat 2009, CommDH(2009)3.

Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Makamlar Kongresi, İzleme Komitesi (Raportör: Lars O. Molin), [Best practices of implementation of human rights at local and regional level in member states of the Council of Europe and other countries](#) (Avrupa Konseyi üye devletleri ve diğer ülkelerde yerel ve bölgesel düzeyde insan haklarının uygulanmasına dair örnek uygulamalar), 7 Nisan 2014, CG(26)5 Final.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, [Handbook on National Human Rights Plans of Action](#) (Ulusal İnsan Hakları Eylem Planları El Kitabı) Mesleki eğitim serisi No. 10, 29 Ağustos 2002.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, [Key issues in developing and implementing a National Human Rights Action Plan](#) (Ulusal insan hakları eylem planı geliştirme ve uygulamaya dair temel konular) Eylül 2011.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, [Human Rights Indicators: A Guide to Measurement and Implementation](#) (İnsan Hakları Göstergeleri: Ölçme ve Uygulama Rehberi),2012.

Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı, *Joining up fundamental rights: Toolkit for local, regional and national public officials. (Temel haklar için bir araya gelme: yereli, bölgesel ve ulusal kamu yetkililerine yönelik araç kiti)* Erişim için: <http://fra.europa.eu/en/joinedup/home>.